

Днесъ за ученика, стига да е трудолюбивъ, любознателенъ и да иска да се учи — книги има доста и най-разнообразни. Обучението върви системно и по начинъ такъвъ, че преподаденото лесно да се разбере и усвои. А въ миналото липсваха даже учебници. Освенъ църковнитѣ и ония книги, които по-горе изброихме, като учебници, мъчно можеше да се намѣри нѣщо за четиво. Намъ липсваше и терминология, защото за литературенъ говоръ и дума не можеше да стане и нѣмаше отъ кжде да се чуе. Помня, че когато за пръвъ пжтъ чухъ думата обстоятелства, тя ми се показа толкова странна и неразбираема и ми направи такова впечатление, като че ли тази дума изобразяваше нѣщо като манастиръ. При конкретизиране на идеята, въображението намираще подкрепа въ мистицизма. А за менъ нищо по-величествено нѣмаше отъ манастира. Особено думитѣ изразяващи отвлѣчени понятия за насъ бѣха съвършено непонятни и трудно можехме да ги разберемъ. Спомвамъ си, че даскалъ Панайотъ, за да ни разясни урока по числителницата, за дробитѣ ни казваше: „дробъ се нарича каква и да е частъ отъ единицата. Дробитѣ сж едноименни и разноименни...“ Всичко това лесно бѣше да се запомни механически, но какво означаваше казаното? При неясността за насъ на думата дробъ, която ние наивно смѣсвахме и обяснявахме съ синонимната дума дробъ, означаваща дихателния органъ, прибавяха ни се нови нѣколко термина още по-неясни, отвлѣчени и неразбираеми, съ които още повече се замъгляваше мисълта. Думитѣ: „частъ отъ единицата“ за насъ бѣха неразбираеми, а съвършено непонятни бѣха думитѣ „едноименни и разноименни“.

Сега лесно е за единъ ученикъ да напредне въ науката, да добие знания, да стане ученъ, защото има въ наличность всички условия, стига да има усърдие. Въ миналото просвѣтенъ човѣкъ можеше да стане само съ постоянство, съ непосиленъ трудъ, съ съзнаване ползата отъ просвѣтата, съ твърдото желание и непоколебимата воля да се преодолѣятъ спънкитѣ, за да се изучатъ нѣщата и разбератъ истинитѣ.

Възпитание и грижи за запазване религиозността

Въ миналото имаше едно нѣщо много добро и много ценно. Животътъ бѣше, наистина, простъ, примитивенъ, лишенията бѣха голѣми, условията за сжествуване тежки, и трудътъ бѣше съкрушителенъ, но кандилото на добродетелта, на благонравието не гаснѣше въ народа, и елеятъ на благочестието и религиозността не се изчерпваше. Трудолюбието бѣше общо и имаше потикъ къмъ постигане на по-сносното, по-доброто. И този потикъ черпѣше сила отъ съзнанието за дълга и съзнанието на човѣшкото ни достоинство. Нравитѣ бѣха строги, моралътъ бѣше непокаренъ, религията твърда, вѣрата въ свѣтлата ни народна бжднина бѣ непоколебима. Тя крепѣше духа и вдъхваше надежда и увѣреностъ въ успѣха.

Помня, какъ баща ми, който бѣше човѣкъ строго мораленъ и твърде религиозенъ, презъ дългитѣ зимни нощи и особено въ празднични дни ни събираше около себе си, да ни чете нѣкои книжки съ назидателно съдържание. И дължа да заявя, че, ако въ менъ има и капка нѣщо добро и похвално, това го дължа изключително на добритѣ ми родители. Дѣлото на възпитанието, започнато подъ бащина стреха, не се спираше, то продължаваше и даже се усиляваше и въ училището.

Ето доброто и ценното, което имаше въ миналото. Учителътъ знаейки значението на възпитанието за подготвяне свѣтлата бжднина на народа, никога не забравяше своя дългъ и ролята си въ това отношение.